

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

УДК 811.111'373.23

М. Г. Божеску

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Стаття аналізує найвагоміші дослідження присвячені політичному дискурсу. Незважаючи на значну увагу, яка приділяється дослідженню дискурсу взагалі, та політичному дискурсу зокрема, в цій галузі лінгвістичних досліджень існує ще чимало лакун.

Актуальність вивчення політичного дискурсу можна пояснити внутрішніми потребами лінгвістичної теорії, яка звертається до реальних сфер функціонування мовної системи, з одного боку, та необхідністю розробки методів аналізу політичних текстів, з іншого.

Метою нашого дослідження є виявлення основних підходів до вивчення політичного дискурсу в сучасній лінгвістиці та перспективних напрямів його вивчення. Досягнення поставленої мети передбачає визначення поняття політичного дискурсу, аналіз найвпливовіших теорій та методів вивчення політичного дискурсу.

Політичний дискурс знаходиться у фокусі уваги сучасного мовознавства. Свідченням цього є наукові пошуки таких видатних дослідників, як Т. Ван Дейк, О. І. Шейгал, О. Л. Михалева, В. И. Карасик, М. Л. Макаров, О. Н. Паршина, В. А. Мишланов, Е. Р. Левенкова (в галузі теорії дискурсу), К. Л. Хакер, Р. Г. Мідоу, А. П. Чудинов, Л. В. Минаева, Р. Водак (в галузі політичної лінгвістики), Дж. Серль, Дж. Остин, П. Стросон, О. Г. Почепцов, Г. Г. Почепцов (в галузі прагмалінгвістики).

Політична лінгвістика – галузь лінгвістики, яка виникла на перетині двох наук – лінгвістики та політології, та тісно пов'язана з іншими лінгвістичними дисциплінами, особливо, з прагмалінгвістикою, комунікативною та когнітивною лінгвістикою.

Центральним поняттям політичної лінгвістики є політичний дискурс, який є окремим різновидом дискурсу та має на меті здобуття та утримання політичної влади. Головне завдання лінгвістичного аналізу політичного дискурсу – розкриття механізму складних стосунків між мовою, владою та суспільством. Вивчення політичної лінгвістики допомагає краще розібратися у сучасних політичних процесах, а також побачити справжнє значення виступів політичних лідерів та методи маніпуляції суспільною свідомістю, якими вони користуються [1].

Феномен політичного дискурсу є міждисциплінарним, і, як такий, є предметом дослідження соціології, соціальної психології, культурології, теорії масової комунікації та теорії впливу.

На сьогоднішній день, немає єдиного визначення політичного дискурсу. В. А. Маслоу, наприклад, розглядає політичний дискурс як вербальну комунікацію у певному соціально-психологічному контексті, в якому відправник та адресат набувають певні соціальні ролі згідно їхньої участі у політичному житті, яке і є предметом комунікації. Політичний дискурс як різновид інституціонального спілкування володіє системою конститутивних ознак та набуває низьку функцій [2].

В лінгвістичній літературі існує широке та вузьке розуміння політичного дискурсу. До мовознавців, які дотримуються широкого розуміння політичного дискурсу належить, зокрема, О. І. Шейгал, яка під політичним дискурсом розуміє «будь-які мовні утворення, зміст яких належить до сфери політики» [3, с. 23]; а також А. Н. Баранов, який визначає політичний дискурс як «сукупність дискурсивних практик, що ідентифікують учасників політичного дискурсу як таких або формують конкретну тематику політичної комунікації» [4, с. 246]. Широке розуміння «політичної мови» як мови, що використовується в публічній сфері, враховує зростаючу владу ЗМІ, розвиток новітніх комунікативних технологій, розширення процесів глобалізації та процес комерціалізації політичної комунікації.

Аналізуючи структуру політичного дискурсу, О. І. Шейгал визначає його перетини з іншими видами дискурсів: юридичним, науковим, дискурсом ЗМІ тощо. Дослідниця визначає наступні структуроутворюючі ознаки політичного дискурсу – інституціональність, інформативність, смислово невизначеність, авторитарність [3].

Вузького визначення політичного дискурсу дотримується, зокрема, голандський дослідник Т. Ван Дейк. Він вважає, що політичний дискурс – це клас жанрів, обмежений соціальною сферою, а саме політикою. Політичні обговорення, парламентські дебати, партійні програми, промови політиків – це ті жанри, що належать до сфери політики. Політичний дискурс – дискурс політиків. Обмежуючи політичний дискурс професійними рамками, діяльністю політиків, дослідник зауважує, що політичний дискурс, водночас, є формою інституціонального дискурсу. Це означає, що дискурсами політиків вважаються ті дискурси, які створюються в такому інституціональному оточенні як засідання уряду, парламентські сесії, з'їзди політичних партій. Таким чином, дискурс є політичним, коли він супроводжує політичний акт в політичному оточенні [5].

У нашому дослідженні ми дотримуємося широкого розуміння дискурсу, включаючи в нього також процес та результат політичного дискурсу та всі екстралінгвістичні чинники, що супроводжують та впливають на його породження та сприйняття.

Одним з найбільш відомих досліджень політичного дискурсу останніх років є робота О. І. Шейгал «Семіотика політичного дискурсу», з точки зору якої політичний дискурс, як і інші види дискурсу, має два виміри: реальний та віртуальний. Під реальним виміром дослідниця

розуміє поточну мовленнєву діяльність у певному соціальному просторі, а також мовленнєві твори (тексти), що виникають в результаті цієї діяльності, які розглядаються у взаємодії лінгвістичних, паралінгвістичних та екстралінгвістичних чинників. Віртуальний вимір дискурсу, на думку О. І. Шейгал, – це семіотичний простір, що включає вербальні та невербальні знаки, сукупним денотатом яких є світ політики, тезаурус висловлювань, набір моделей мовленнєвих дій та жанрів, специфічних для спілкування у певній галузі [3].

Фахівці розрізняють наступні види політичного дискурсу:

- інституціональний політичний дискурс, в межах якого використовуються тільки тексти безпосередньо створені політиками та використані в політичній комунікації (парламентські стенограми, політичні документи, публічні виступи та інтерв'ю політичних лідерів тощо);

- мас-медійний (медійний) політичний дискурс, в межах якого використовуються тексти, створені журналістами і розповсюджуються за допомогою преси, телебачення, радіо, інтернету;

- офіційно-діловий політичний дискурс, пов'язаний з апаратною комунікацією, в межах якої створюються тексти, призначені для співробітників державного апарату;

- тексти, створені «пересічними громадянами», які не будучи професійними політиками або журналістами, епізодично беруть участь в політичній комунікації. Це можуть бути різні листи та звернення, адресовані політикам або державним установам, листи до ЗМІ тощо;

- «політичні детективи», «політична поезія» та тексти досить розповсюджених останнім часом політичних мемуарів;

- тексти наукової комунікації присвячені політиці.

Межі між шістьма вищеназваними видами політичного дискурсу не є чітко окресленими, часто доводиться спостерігати їх перетинання.

Більшість закордонних полілінгвістичних досліджень проводиться на основі аналізу медійного дискурсу. Існує також значна кількість закордонних публікацій, в якій політична комунікація вивчається виключно на матеріалі інституціонального дискурсу.

У сучасній закордонній лінгвістиці склались декілька основних напрямів у дослідженні політичної комунікації. Перший з них розвиває традиційні погляди на вивчення політичної мови, що беруть свій початок в античній риторичі. В цьому випадку, мовні одиниці сприймаються як форма передачі думки, як спосіб прикрасити думку, зробити її більш доступною та прагматично значущою. При такому підході основна увага приділяється способам створення та інсценування політичного тексту.

В основі другого напрямку покладено когнітивний підхід, у відповідності з яким мовленнєва діяльність сприймається як відображення картини світу у свідомості людини, як матеріал для вивчення національної, соціальної та індивідуальної ментальності. Провідна роль в становленні цього напрямку належить Джорджу

Лакоффу, хоча він створював свою теорію не на порожньому місці, оскільки когнітивний підхід до вивчення політичної мови виник значно раніше.

В основу третього напрямку покладено дискурсивний підхід, у відповідності з яким політичний текст вивчається у дискурсі, тобто важливе значення приділяється умовам створення та функціонування відповідного тексту, його взаємодії з іншими текстами, з національною культурою та традиціями, з політичною ситуацією в регіоні, країні, світі.

Таким чином, на сьогоднішній день не існує загальноприйнятого визначення політичного дискурсу, термін «дискурс» використовується у сучасній лінгвістиці для позначення різних видів мовлення та мовленнєвих творів, усвідомлення яких повинно будуватися з урахуванням всієї сукупності мовних та позамовних чинників, а визначення та інтерпретація дискурсу варіює в залежності від розуміння політичного дискурсу (вужке та широке), напряму досліджень в політичній комунікації (риторичний, когнітивний та дискурсивний) тощо.

Короткий огляд літератури дозволяє зробити висновки про те, що когнітивний підхід до аналізу комунікації займає провідне положення у сучасній політичній лінгвістиці. Когнітивний підхід до вивчення мови відкриває широкий спектр можливостей та дозволяє дослідникам подивитись на ті чи інші мовні явища з точки зору пізнавальних (когнітивних) механізмів, покладених в основу розумової діяльності людини. Водночас, деякі аспекти когнітивної теорії залишаються дискусійними. З іншого боку, дискурсивний підхід в сфері політичної комунікації видається особливо плідним та перспективним, оскільки він задає той ракурс досліджень, який дозволяє усвідомити суттєвий аспект цієї галузі функціонування мови – специфіку концептуалізації світу, що породжує широкий спектр форм мовного впливу.

Список використаної літератури

- 1. Чудинов А. П.** Политическая лингвистика / А. П. Чудинов. – М. : Флинта, 2006. – 255 с.
- 2. Маслова В. А.** Политический дискурс: языковые игры или игры в слова? / В. А. Маслова // Политическая лингвистика. – Вып. 1(24). – Екатеринбург, 2008. – С. 43 – 48.
- 3. Шейгал Е. И.** Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М. : Гнозис, 2004. – 326 с.
- 4. Баранов А. Н.** Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с.
- 5. Van Dijk Т. А.** What is political discourse analysis? / Т. А. Van Dijk // Political linguistics. – Amsterdam, 1998. – P. 11 – 52.

Божеску М. Г. Сучасні дослідження політичного дискурсу

У статті розглядається політичний дискурс як центральне поняття політичної лінгвістики, його визначення, види, та огляд основних досліджень в цій галузі. Водночас, пропонується авторське бачення

цього поняття, аналізується широке та вузьке розуміння політичного дискурсу, його реальний та віртуальний виміри, та перспективні напрями дослідження політичної комунікації.

Когнітивний та дискурсивний підходи до аналізу політичної комунікації дозволяють проаналізувати мовні явища з точки зору пізнавальних процесів та дослідити специфіку концептуалізації світу, та займають провідне місце у сучасній політичній лінгвістиці.

Ключові слова: дискурс, політичний дискурс, політична комунікація.

Божеску М. Г. Современные исследования политического дискурса

В данной статье рассматривается политический дискурс как центральное понятие политической лингвистики, его определение, виды, и обзор основных исследований в этой области. В то же время, предлагается авторское видение этого понятия, анализируется широкое и узкое понимание политического дискурса, а также перспективные направления исследования политической коммуникации.

Когнитивный и дискурсивный подходы к анализу политической коммуникации позволяют анализировать языковые явления с точки зрения познавательных процессов и исследовать специфику концептуализации мира, и занимают ведущее место в политической лингвистике.

Ключевые слова: дискурс, политический дискурс, политическая коммуникация.

Bozhesku M. H. The State of the Art Researches of Political Discourse

The present article considers political discourse as the key notion of political linguistics, reviews its definitions and types, provides an overview of the most significant studies on the subject. Through the lens of the author's vision of this category, it analyzes the wide and the narrow understandings of political discourse, its real and virtual dimensions as well as the prospective directions of investigating political communication.

The term "political discourse" is used in linguistics to refer to different types of speech and texts, the understanding of which is realized taking into consideration the whole complex of linguistic and extra linguistic factors, whereas, the definition of discourse depends on the approach and the school of study, the basic ones being rhetoric, cognitive and discursive.

The research argues that cognitive approach to political communication analysis occupies the leading position as it opens a wide array of opportunities and gives researchers a chance to consider the linguistic phenomena from the view-point of cognitive mechanisms that are at the core of the human mental activity. On the other hand, discursive approach to political communication proves to be fruitful and promising since it creates a perspective, which enables us to perceive an essential aspect of this language functioning area –

the peculiarities of the world conceptualization, generating a wide range of forms of language influences.

Key words: discourse, political discourse, political communication.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Михайленко В. В.

УДК 811.11'42

Я. О. Бондаренко

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ГРА ЯК ФОРМА ВЕРБАЛІЗАЦІЇ
КОГНІТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ДИСКУРСІ
(на матеріалі британського телесеріалу «Шерлок»)**

У сучасній лінгвістиці набуває все більшого поширення розгляд мовних, мовленнєвих і дискурсивних феноменів у динаміці [1; 2; 3; 4]. По відношенню до мовної особистості це передбачає перш за все аналіз динаміки її комунікативної діяльності, зокрема, тактик і стратегій [3], зміни комунікативних ролей [2]. Проте, динаміка когнітивної діяльності мовної особистості, яка виявляється через її комунікативну діяльність, поки що залишається мало дослідженою. Оскільки когнітивна діяльність мовної особистості є складним, багатоаспектним феноменом, доцільно розглядати її вербалізацію в межах конкретних комунікативних ситуацій або виокремлювати типові форми її вербалізації.

Об'єктом цієї статті є інтелектуальна гра як форма вербалізації когнітивної діяльності мовної особистості в дискурсі. Матеріалом статті слугував популярний британський телесеріал «Шерлок». Метою статті є дослідити концептуальні й комунікативно-прагматичні параметри інтелектуальної гри як форми вербалізації когнітивної діяльності мовної особистості в дискурсі. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю вирішення складної проблеми співвідношення мовленнєвих та мисленнєвих структур.

Вибір телесеріалу «Шерлок», який є осучасненою версією оповідань А. Конан Дойла, обумовлено його сюжетною специфікою. По-перше, всі епізоди цього серіалу розгортаються навколо когнітивної діяльності головного персонажа, по-друге, головною інтригою цього серіалу є інтелектуальне протистояння між Шерлоком Холмсом і його антагоністом Джеймсом Моріарті, яке має форму жорстокої гри.

Інтелектуальне протистояння між Холмсом і Моріарті починається задовго до їхнього справжнього знайомства під час розслідування Холмсом серії ініційованих Моріарті злочинів, але воно